

ПОРЯДОК
реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти
та застосування заходів виховного впливу

I. Загальні положення

1. У цьому Порядку терміни вживаються у таких значеннях:

конфлікт - це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною потреб, інтересів, соціальних установок, планів тощо у свідомості окремої особи, яке виникає в міжособистісних взаємодіях окремих осіб чи груп;

типovими ознаками конфлікту є:

- нерегулярність;
- баланс (рівність) сил – здатність кожної зі сторін конфлікту впливати на процес конфлікту, відносна рівність фізичних сил, соціально-психологічної адаптованості, комунікаційних навичок, соціального статусу, стану здоров'я, ментального розвитку;
- відсутність умислу заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страху, тривоги, підпорядкування своїм інтересам та/або спричинення соціальної ізоляції;
- розкаяння сторін конфлікту;
- зусилля сторін конфлікту спрямовані на вирішення конфлікту.

булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого;

типovими ознаками булінгу (цькування) є:

- систематичність (повторюваність) діяння – вчинення різних форм насильства (фізичного, економічного, психологічного, сексуального, в тому числі за допомогою засобів електронної комунікації), двічі і більше разів стосовно однієї і тієї ж особи;
- наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);
- умисні дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страху, тривоги, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого;
- дисбаланс (нерівність) сил – різниця у фізичному розвитку кривдника та потерпілого, рівні соціально-психологічної адаптованості, комунікаційних навичок, соціальному статусі, стані здоров'я (наявність інвалідності чи особливих освітніх потреб), ментальному розвитку тощо;
- відсутність розкаяння у кривдника.

сторони булінгу (цькування) – це безпосередні учасники випадку – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); однією зі сторін випадку булінгу (цькування) обов'язково є малолітня чи неповнолітня особа;

кривдник (булер) – учасник освітнього процесу, в тому числі малолітня чи неповнолітня особа, котра вчиняє булінг (цькування) по відношенню до іншого учасника освітнього процесу;

потерпілий (жертва булінгу) – учасник освітнього процесу, в тому числі малолітня чи неповнолітня особа, стосовно якої було вчинено булінг (цькування), в результаті чого безпосередньо заподіяно фізичну, психологічну, матеріальну шкоду, приниження, страх, тривогу, підпорядкування інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції;

спостерігачі – безпосередні свідки та/або очевидці випадку булінгу (цькування);

наслідок булінгу (цькування) – фізична, психологічна, матеріальна шкода, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника та/або соціальна ізоляція потерпілого;

учасники булінгу (цькування) – сторони булінгу (цькування), інші заінтересовані особи у запобіганні та протидії булінгу (цькування) в закладі освіти, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти;

фізичне насильство – форма насильства, в тому числі при вчиненні булінгу (цькування), що включає штовхання, зачіпання, підніжки, бійки, стусани, ляпаси, удари та інші дії, які завдають біль і тілесні ушкодження тощо;

психологічне насильство – форма насильства, в тому числі при вчиненні булінгу (цькування), що включає образи, поширення неправдивих чуток, ізоляція, ігнорування, бойкот, відмова від спілкування, погрози, маніпуляції, шантаж тощо;

економічне насильство – форма насильства, в тому числі при вчиненні булінгу (цькування), що включає дрібні крадіжки, пошкодження або знищення особистих речей, вимагання грошей, їжі тощо;

сексуальне насильство – форма насильства, в тому числі при вчиненні булінгу (цькування), що включає образливі жести, висловлювання, прізвиська, жарти, погрози, поширення чуток, обмацування сексуального (інтимного) характеру та/або змісту, сексуальні домагання тощо;

кібербулінг – булінг (цькування), який вчиняється із застосуванням засобів електронних комунікацій (фото, відео і аудіо фіксація).

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в законах України «Про освіту», «Про соціальні послуги», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

2. Проявами булінгу (цькування) в закладі освіти, які є підставою для обґрунтованої підозри та реагування, є:

1) психологічні:

- замкнутість, тривожність, страх або навпаки, демонстрація повної відсутності страху, ризикована, зухвала поведінка;
- неврівноважена поведінка;
- агресивність, напади люті, схильність до руйнації, нищення, насильства;
- різка зміна звичної для дитини поведінки на контрастну;
- уповільнене мислення, знижена здатність до навчання;
- відлюдкуватість, уникнення однолітків, бажання спілкуватись із значно молодшими дітьми;
- ізоляція, виключення з групи, небажання інших учасників освітнього процесу спілкуватися;
- занижена самооцінка, наявність почуття провини;

- поява швидкої втомлюваності, заниженої спроможності до концентрації уваги;
- демонстрація страху перед появою інших учасників освітнього процесу;
- схильність до прогулювання навчання;
- відмова йти до закладу освіти з посиленням на погане самопочуття;
- депресивні розлади;
- аутоагресія (самопошкодження);
- суїцидальні нахили та думки;
- інші прояви.

2) фізичні:

- явні фізичні пошкодження;
- ознаки поганого самопочуття (нудота, головний біль, кваліть тощо);
- скарги дитини на біль та/або погане самопочуття;
- намагання приховати травми та обставини їх отримання;
- наявність фото, відео та аудіо матеріалів фізичних знущань;
- інші прояви.

3) економічні:

- наявні пошкодження або зникнення майна та/або особистих речей;
- скарги на пошкодження чи зникнення особистих речей;
- скарги на вимагання особистих речей, їжі, грошей;
- інші прояви.

4) сексуальні:

- скарги на образливі жести, висловлювання, прізвиська, жарти, погрози, поширення чуток, обмацування сексуального (інтимного) характеру та/або змісту;
- наявність фото, відео та аудіо матеріалів сексуального (інтимного) характеру та/або змісту;
- приховування статевих ознак через сором'язливість шляхом нашарування великої кількості одягу на тілі або використання одягу, який максимально приховує тіло;
- інші прояви.

3. До булінгу (цькування), який вчиняється стосовно неповнолітньої чи малолітньої особи та/або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу в закладі освіти, слід відносити випадки, які відбуваються безпосередньо в приміщенні закладу освіти та прилеглих територіях (включно з навчальними приміщеннями, приміщеннями для занять спортом, проведення заходів, коридорами, роздягальнями, туалетними та душовими кімнатами, їдальнею тощо) та/або за його межами, в тому числі із застосуванням засобів електронної комунікації.

II. Суб'єкти реагування на випадки булінгу (цькування) в закладі освіти

1. Суб'єктами реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти є:
 - заклади освіти всіх типів та форм власності;
 - засновник (засновники) закладів освіти (орган місцевого самоврядування та їх виконавчі органи у сфері освіти, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника закладу освіти);
 - органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи у сфері освіти;

– територіальні органи (підрозділи) служб у справах дітей та центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

– територіальні органи (підрозділи) Національної поліції України.

Кожен із суб'єктів реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти діє в межах повноважень, передбачених законом та цим нормативно-правовим актом.

Суб'єкти реагування на випадки булінгу (цькування) у закладах освіти за потреби надають інформацію центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки про результати здійснення повноважень щодо запобігання та протидії булінгу (цькування), визначених законодавством.

2. Діяльність суб'єктів реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти здійснюється на таких принципах:

– законності;

– відкритості та прозорості;

– дотримання прав і свобод людини;

– поваги та неупередженого ставлення до сторін булінгу (цькування);

– конфіденційності;

– взаємодії та співпраці;

– невідкладного реагування;

– комплексного підходу;

– нетерпимості до булінгу (цькування) та визнання його суспільної небезпеки.

3. Орган місцевого самоврядування та їх виконавчі органи у сфері освіти, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника закладу освіти:

– здійснюють контроль за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;

– розглядають скарги про відмову у реагуванні на випадки булінгу (цькування) за заявами здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та приймає рішення за результатами розгляду таких скарг;

– сприяють створенню безпечного освітнього середовища в закладах освіти та вживають заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг (цькування), стали його свідками або постраждали від булінгу;

– можуть делегувати окремі свої повноваження колегіальному органу управління закладу освіти та/або наглядовій (підлежальній) раді закладу освіти.

4. Територіальні органи (підрозділи) служб у справах дітей та центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді разом із членами (представниками) комісії закладу освіти з розгляду випадків булінгу (цькування):

– проводять оцінку потреб малолітнього чи неповнолітнього кривдника та/або потерпілого щодо соціальних послуг, медичної або психологічної допомоги;

– інформують одного з батьків або законного представника про права, соціальні послуги, медичну, соціальну, психологічну, правову допомогу, якими може скористатися малолітній чи неповнолітній кривдник та/або потерпілий.

III. Порядок реагування закладу освіти на випадки булінгу (цькування)

1. Підставою для реагування в закладах освіти на випадки булінгу (цькування) є заява або повідомлення, про випадок та/або підозру його вчинення стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та/або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, отриманої суб'єктами реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти.

Повідомлення можуть бути в усній та/або письмовій формі, в тому числі із застосуванням засобів електронної комунікації (телефон, соціальні мережі, електронна пошта, електронні месенджери, офіційні веб ресурси та ін.).

2. Повідомляти про випадки булінгу (цькування) в закладах освіти може будь-яка особа, учасником або стороною якого вона стала або яка підозрює про його вчинення стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та/або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, або про який отримала достовірну інформацію.

Повідомлення про випадки булінгу (цькування) або підозру про його вчинення можуть подаватися до будь-якого суб'єкта реагування, визначеного у пункті 1 розділу II цього Порядку.

3. Повнолітні учасники освітнього процесу зобов'язані вжити заходів невідкладного реагування у разі звернення дитини та/або якщо вони стали свідками булінгу (цькування) (оцінити рівень небезпеки життю та здоров'ю сторін булінгу (цькування), негайно втрутитись із метою припинення небезпечного впливу, надати (за потреби) невідкладну медичну та психологічну допомогу, звернутись до органів охорони здоров'я для надання медичної допомоги тощо).

4. Керівник закладу освіти:

- призначає уповноважену особу за реалізацію норм законодавства у сфері запобігання та протидії булінгу (цькуванню) в закладі освіти з числа своїх заступників;

- у разі отримання заяви про випадок булінгу (цькування) не пізніше однієї доби повідомляє територіальний орган (підрозділ) Національної поліції України про звернення, одного з батьків або законних представників малолітньої чи неповнолітньої особи; для невідкладного надання психологічної допомоги (за потреби) інформує територіальний орган (підрозділ) служби у справах дітей та/або центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; для організації надання медичної допомоги постраждалій особі (за потреби) викликає бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги;

- визначає наказом склад комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) з метою проведення розслідування;

- у випадку тимчасової відсутності уповноваженої особи визначає цим наказом особу зі складу комісії, відповідальну за підготовку матеріалів для засідання (шляхом опитування учасників випадку, з'ясування наявності фото та відеофіксацій, психологічної характеристики сторін тощо);

- інформує особу, яка звернулась із заявою, про подальший порядок її розгляду;

- скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) не пізніше, ніж три робочі дні з дня надходження заяви про випадок або підозру з метою планування та застосування необхідних заходів реагування.

IV. Діяльність комісії закладу освіти з розгляду випадків булінгу (цькування)

1. Комісія з розгляду випадків булінгу (цькування) є колегіальним органом закладу освіти, яка скликається в кожному окремому випадку надходження заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти не пізніше ніж три робочі дні з дня надходження заяви або повідомлення.

2. До складу комісії входять уповноважена особа та інші заінтересовані особи (педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники, практичний психолог, медичний працівник та інші особи) за рішенням керівника закладу освіти.

До участі в засіданні комісії також можуть бути залучені сторони булінгу (цькування) (за потреби), один з батьків або законних представників малолітнього або неповнолітнього кривдника та потерпілого, представники інших суб'єктів реагування на випадки булінгу(цькування) в закладах освіти та інших заінтересованих сторін.

3. Комісія на своїх засіданнях розробляє пропозиції та рекомендації з питань, що належать до її компетенції.

4. За підсумками роботи комісії складається протокол.

5. За виконання та моніторинг запланованих заходів відновлення та нормалізації психологічного клімату в закладі освіти та визначених рекомендацій для учасників булінгу (цькування) згідно з протоколом засідання комісії відповідає уповноважена особа або особа, яка її замінює у разі відсутності відповідно до наказу про склад комісії.

6. До повноважень комісії належать:

- розгляд та аналіз матеріалів за результатами проведеного розслідування щодо з'ясування обставин на підставі заяви про булінг (цькування);

- визначення сторін булінгу (цькування), можливих причин та необхідних заходів для їх усунення;

- планування заходів стабілізації психологічного клімату у колективі, формування емпатії між сторонами булінгу (цькування) та надання соціальних та психолого-педагогічних послуг сторонам булінгу (цькування), в тому числі із залученням необхідних фахівців із надання правової, соціальної та іншої допомоги тощо;

- формування рекомендацій для педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників закладу освіти щодо доцільних методів навчання та організації роботи з малолітніми чи неповнолітніми сторонами булінгу (цькування) та їхніми батьками або законними представниками;

- формування рекомендацій для батьків або законних представників малолітньої чи неповнолітньої особи, яка стала стороною булінгу (цькування).

V. Порядок застосування заходів виховного впливу в закладі освіти

1. Заходи виховного впливу застосовуються для відновлення та нормалізації відносин між учасниками освітнього процесу після випадку булінгу (цькування) з метою створення та сприятливого для навчання та роботи освітнього середовища.

2. Заходи виховного впливу застосовуються у разі наявності факту булінгу (цькування) в закладі освіти по відношенню до кривдника, потерпілого та свідків.

3. Заходи виховного впливу мають забезпечити дотримання прав та інтересів сторін булінгу (цькування), необхідне виховання та освіту, соціальну та психолого-педагогічну допомогу.

4. Заходи виховного впливу реалізуються педагогічними, науково-педагогічними працівниками закладу освіти із залученням необхідних фахівців із надання правової, психологічної, соціальної та іншої допомоги, в тому

числі територіальних органів (підрозділів) служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо.

5. Необхідні заходи виховного впливу визначає та планує комісія з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти.

7. Засновник закладу освіти вживає необхідних заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг (цькування), стали його свідками або постраждали від булінгу, в тому числі залучення (за потреби) необхідних фахівців із надання правової, психологічної, соціальної та іншої допомоги тощо.

8. Керівник закладу освіти забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування).

9. Практичний психолог та соціальний педагог у межах своїх посадових обов'язків:

- діагностують стан психологічного клімату в колективі, в якому відбувся булінг (цькування);

- за результатами діагностики розробляють план корекційної роботи з кривдником та свідками із залученням батьків або законних представників;

- розробляють та реалізують програму індивідуальної реабілітації для потерпілого;

- розробляють профілактичні заходи для групи (класу), в якій зафіксовано випадок булінгу (цькування); для батьків або законних представників;

- здійснюють супровід педагогічних, науково-педагогічних працівників, які забезпечують освітній процес для групи (класу), в якій зафіксовано випадок булінгу (цькування);

- забезпечують надання психологічного супроводу здобувачів освіти, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування).

10. Педагогічні, науково-педагогічні працівники, які забезпечують освітній процес для групи (класу), в якій зафіксовано випадок булінгу (цькування):

- виконують рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти щодо доцільних методів навчання та організації роботи з неповнолітніми або малолітніми сторонами булінгу (цькування) та їхніми батьками або законними представниками;

- забезпечують інтеграцію антибулінгового компоненту в освітній процес, який визначається правилами поведінки учасників освітнього процесу в закладі освіти, статутом закладу освіти, законодавством;

- виробляють спільно з здобувачами освіти правила взаємодії групи (класу) під час освітнього процесу.